

NOVELLA

Ədəbiyyat üzrə otuz dördüncü nobelçi - 1934: Luiđi Pirandello

1867-ci ilin 28 iyununda Circentidə - indiki Agricentoda vurılı ailədə anadan olub. İtalyan yazıçısı və dramaturqudur. İlk təhsilini evdə alıb, ailə qulluqçusu Mariya Stellanini uşaqlıq ona söylədiyi nağıllardan, əfsanələrdən çox təsirlənib. Daha sonra texniki təhsil almağın liseyə daxil olub, əl sonra təhsilini humanitar sahəyə deyışib. Luiđi 1880-ci ildə Palermoda gimnaziyaya hiitirib, elə bu şəhərdə də ədəbiyyat cəməsinə daxil olub, yaradıcılığa başlayıb. Müxtəlif illərdə qələmə aldığı "Məngənə" (1910), "Özğöl üçün hağıqat" (1913), "Liola" (1916), "Bardağ" (1917), "Bu ciddi deyil" (1919), "Axmaq" (1922), "Özge oğul" (1923), "Ögey oğul hağıqonda əfsanə" (1934) və digər əsərləri yazıçıya böyük şöhrət qazandırb.

1934-cü ildə ədəbiyyat üzrə otuz dördüncü Nobel mükafatına layiq görülmə yazıçıya mükafat "yaradıcılıq cəsarətinə, yenilikçiliyinə, dramaturgiya və səhnə əsərlərindəki ruha görə" təqdim edilib.

Luiđi Pirandello 1936-cı ilin 10 dekabrda Romada vəfat edib.

Luiđi PİRANDELLO
1867-1936
(İtaliya)

Mehmanxanada ölən var

Yüz öllü otaq. Üç mörbə. Eyni görünüşü üç sra pncərə: pncərələrdə nazik bamağılıqlar, kip bağılan, tıybatay açaq qalan, ya da yarıyađık açaq olan boz rəngli tar çərçivələr.

Fasad səvədiçi deyil, qoyyəyən üroyə yastır. Amma üroyə yatanmağıya bələ küçədən baxanda hərsəli əllə olmağı üç sra düzülən yüz əlli pncərənin qarşısında qaynaşan adamlar hərəketləri maraqlı görünür.

Hər həlda bu, çox yaxşı və münasib mehmanxanadır, lifi var, diribəz lakeyrləri müştəriyə xidmət eləyir, rahat yataqlar, yaxşı restorani, hətta müştəriyərin rahatlığı üçün avtomobilə də var. Çoxu qiyəmlərin bəhaliğindən şikayətlənir... Amma son noticədə həmi digər mehmanxanalardakı qiyəmlərin ucuçuluğunu etiraf etsələr də, aradakı fərqi yerlə-ğöy qədr olduqunu bildiriirlər; bundan əlavə, mehmanxana səhəriş lap mörkəzində, insənlərin ögür yerindədir, bunun özündə də balaca üstünlük deyil. Müştəriyərin qiyəmt bəhaliğindən şikayətli mehmanxana sahibini qoyyəyən saxarəbat əlmir, çünki o, heç kəsi zorla tutub nəstəmir. Onsuz da mehmanxanada əladın olmalı tarponnik olmur. Səhərişlər paroxod limana yalanda, ya da axşanlar qatarlar gələndə qonaqların çoxu digər mehmanxanalara üzümali olurlar, bu heç də müştəriyərin mehmanxanayı böyümədiklərindən deyil, sadəcə boş otaq olmadığınan olasıdır qalır.

Bu mehmanxanada ticarət agentləri, kiçik iş adamları, ticarət işlərindən ötrü, ya da məvəl kaməyo şikayət eləməkləyən, ya da ələ özüni həkimə göstərməyə əyalətəndə gələnlər - heç biri də uzun müddət qalır, üç-dörd gün, ya da ondan də az - qalır. Bözən çoxusu elə bir sükta qalıb gedir.

Bu mehmanxanada kiçik çamadanların sayı çox, irifin sayı azdır. Çəlonlar göylü, gednələr gedir, səhərişdən gəcə yarıyađık adamlar bir-birini özəy eləyir. İşin çəlonğundan mehmanxana müdirinin başı gicəllənir. Nəfəsinin dorməyo məcacl təpəməsi boş otaqlar qurtarır. Heç iki dəqiqə - ya da üç, dörd, beş dəqiqə keçməyiş bir qədər əsvəl dolan otaqlar boşalırlar. On heş sayılı otaq birinci mörbədədir... Otuz ikinci ikinci mörbədə... İkinci, iyirmiçi, qırx beşinci mörbədə - üçüncü mörbədə... Budur, iki nəfər də otaqlar! Elə də olar ki, kimsə lap gec gəlir, amma qismətə birinci mörbədədəki yaxşı otaqlar-

dan biri düşür; bir başqısı ondan bir dəqiqə əvvəl gəlir, amma lap üst qatdakı əlli birinci otağa kifayətlənməli elur. (Hər mörbədədə əlli otaq var, hərsəsinə də bir dənə əlli bir sayılı otaq, çünki mörbələrənin heç birində on yeddinci otaq yoxdur, on altıncı otağdan sonra on səkkizinci otaq gəlir. Səbəb, on yeddi rəqəminin uğursuzluğu elur.)

Bu otaqlarda mehmanxanada tez-tez olənlər qalır, onlar döhliş xidmətçisi adıyla çağırır, başqalarından - yeni adlan otaqların nömrəliyəli çağırılanlardan fərqli olaraq səxənsə tanımaqlarıyla ləvğalanırlar. Bu adamların ev-çşiyi yoxdur, il boyu çamadanlarını qol-tuğalları vurub səyahət eləyirlər, demək olər ki, çamadanları ayrılmalırlar, onlarıñ hər yerə roğdur, hər şeyə alışlıblar, həmişə özlərindən razı gəziirlər.

Toza gələnlərsə sıxılır. Narahət olur, özlərini itirir, çəş-baş qalırırlar. Onlar sadəcə doğma yerlərdən yox, elə özlərindən də ayrı düşüblər. Vərdişləridən, adət eladikləri səritəndə və varlıqları təsdiq eləndə, kasib dünyələrinin bir parçası olma əsyərlərindən ayırı düşüblər. Özlərini tanıya bilərlər, sanki hər şey donub qalıb, hər şey qəribə bir boşluğa düşüb və onlar bu boşluğa döləlməyən təhəriş bilimlir; on xəf də adı bir şeydən ötrü əli əsyəllərən ilə məhyətini deyən hücəyəndən, nəsə qeyri-ədəf fikrə, yad bir arzuya çevriləcəyindən ehtiyat eləyirlər. Bu qəribə, müəmmal, yeni höqiqətlər onlara maraqlı görünir; bu maraqla təkcə onları ətrafında döləşmir, bu marağ onları ruhuna də çöküb.

Sübh təzəndə onlar döhlişdə ora-bura qəçənlərin səsi, bir də küçədən gələn həy-künəy oadaçay. Təzə yerlərdən qalxıb işlərinin dalınca gedəcəklər. Amma hələ ki, hər yer bağdır. Vəkil bir saatla ancaq gəlib çıxar; həkim saat onuz yarımsından təz heç kəsi qəbul elməz. Büttün işlərini görüb qurtarandan sonra yərgunluqdan və əsəbdən özlərindən əsillə olmaıyaraq, yəne mehmanxanadakı otaqlara qayıdırlar; qatının yola dəşməyini, nə hələ iki-üç saat var!

O t a q d a var-göl eləyirlər, ağır-ağır nəfəs alırlar, yatağa baxırlar - yox, uzanmaq istəyirlər; kresloya, divanə baxırlar - yox, oturmaq da istəyirlər. Nə qəribə çərpəyidi! Elə divan də qaribədir... Hələ bir güziyyə bənz, bu ki, lap döhşədir! Bu əşyalar onları yadına unudularını salır; üçüncü əlməldir, arvadçiyənin cərabəğı, üçün boyunluq... Döhliş xidmətçisi çağırırlar.

-Boyunluq lazımdır, üstündə belə, balaca metal lövhə olundur, aq yazmaqçını...

-Kim adın? İlin?

-Yox, mənim. Hə, bir də ünvan yazmaqçın.

Döhliş xidmətçilərinə müxtəlif tapşırıqlar

verirlər! Hər an, hər dəqiqə, bir an belə dincəlik yoxdur - o qədər iş-gicəli, o qədər qayğıları var ki... Bax, məsəlçün, ikinci mörbədədəki on ikinci otağda mətəm libası bir qarı qalır, bu vaxta qədər heç vaxt evdən bəyirə çıxməyib, indi Amerikaya gətməyə hazırlar, sonuncu onuz dənə adamı yığılayır, ya da yox səyli-nə mültaq cavab verməlisən. Qarı dünən axşam gəlib, yorulub əldən düşüb, gələndə hər iki qolundan əvəzlərlər yarıpışmış - öglüyə qızı, onlar da mətəm libasındaydılar.

Hər bəzər etəmi mehmanxana sahibi boş otaqların dəqiq sayıyla maraqlanır. Məsələ ondadır ki, bu vaxt Genuyadan bir paroxod gəlir, Amerikan dənizçisi italyanları götürür, eyni vaxtda canub istiqamətdən də bir qatar gəlir, özü də həmişə dolur elur.

Elə dünən axşam da on beş nəfərə qədər adam gəldi. Comi dördüni yerbəyər eləmək oldu, çünki comi iki boş otaq qalmışdı, ikisi də ikinci mörbədədə. On ikinci otağı qarılı bərabər onuz uşaqlarına vərdilər, on üçüncü - qonşu otağı isə Genuyadan gələn bir canəbə. İnzibətçi qeydiyyat kitabına yazdı: Sinyor Persika Covanni, anası və bacısı ilə, Viktoriyadan gəlib.

Sinyor Funarud Rozario, Nyu-Yorkdan gəlib is adadır.

Mətəm libası qarı digər ələndən - onlar də üç nəfərdi - ayırı düşüdüylə üçün moysus oldu. Onların birlihdə qatarla yol gəliblər, bu mehmanxanada də təzə tanışlar əna məsləhət bilib. Qarı o biri müştəriyərin bir qədər əsvəl, bir qədər dəyənə ki, birca döşəyü əvvəl gəldiklərini eşidəndə port olur, yoxsa indi təzə tanışlar da qonşu otağa yığışdı.

O gəmiylə xeyli yol qət eləmişdi, okeanı üzüb keçmişdi - qərnm sualına ondan yaxşı kim cavab verə bilərdi?

İ n d i s o h o m i n d i s o t a t b i n y o r F u n a r d i t u g u n y u - y o r k l u i s a d a m . O g u l a n a s ı n d u n k a n i t a n ı s ı m ı q e c a q a y ı b a g l a d ı m ı g ö r m e d e x a h ı ş e d i r . O x a h ı ş ı n ı i n g ı l i s e d e y i r , - a x ı o d a a m e r i k a l ı d ı r . q ı r x g ı n ə v v o l b a c ı s ı y ı l a b ı r y e r d e B ı r l ı ş m ı ş Ş a r d ı r d a n g ı l i b : a ı l ı o r ı n ı b e d x a v t ı l ı k ü ç v e r ı b . S i c ı l ı y a d a n a l a n ı y a b ı r y e r d e y a s a y a n b ı y ı k q a r d a s l a r a h a q q o v u ş u b , q ı r t o k q a l ı b . İ n d i d e v ı r ı y . O n s u z d a s ı n d e v r ı l d e d ı o a l ı y o z ə s l ı n b e d x a v t ı l ı k t ı d a n q ı r n ı n g ı z y a ş l ı r ı n ı q u r m u , i n d i d e y e n i d a n a g l a y ı r . q a t a r d a d e r z ı y ı t ç ı k ı b , i l k d ı f e d i k i , u z a q y o l a ç ı x ı r , b ı r y a n d a n d a a r t ı q a l t ı m ı ş h a q l a y ı b ! Q ı r ı o n ı n ı n ç ı x h ı s s ı n ı k e ç ı r d ı y i d ı m e v e , o g ı l ı n u n m e z a r ı n ı t ı r k e l m ı l i o l u b , d ı m ı o v ı t ı n u n u - S ı c ı l ı y a d a n a y ı r d ü ş ü b . İ n d i d e h ı r s e y e , h ı r k o s b e l e c e b a g l a r n ı ! E l e b u q a d ı n a d e ç ı x b a g l a n . . . T ı k i b ı r c ı b ı s ı n y o r F u n a r d ı r ı z a h ı v v e r s ı y d ı . . .

Yox, Sinyor Funarid rəziləşmədi. İngiliscə deyilən qarışqı sözləri dinləyib başıyla etirazını bildirdi. Qoyyəyən etiraz elədi. Bələ adam

dan bundan başqa heç nə gözləmək olmazdı! Əsl amerikalıdır, kobud, hələ bir qatılış qaymalar, sarışın, şışın üzünə, ocaq sağıqlına bax onun! O, etirazını bildirib lifto dəfə adımıxdı, öz otağına - ikinci mörbədədə on üçüncü otağa gətirdi.

Uşaqlar qonşu lifto minməyə razı sala bilmədilər. O, mexikanın bu axmaq yeniliklərinə qəbul etmək istəmirdi. Amma Amerikaya, lap Nyu-Yorkun özünə gətməyə məobur idi! Oraqs çox uzaqdır, okeanı üzüb keçmək lazımdır. Uşaqlar onu sakitləşdirdi, inandırmağa çalışdırlar ki, dənə adımı qoyyəyən yığılalmır. Qarı onlara inandırdı. O, hələ qatarda yığılalməyə başlamışdı! Ona görə də qarşısını kim çıxırıdsə ondan soruşurdu - döğrəndən

mı doniz adamı yığılayır?

Səhər təzəndə ondan yaxa qurtarmağa qalxan dəhliş xidmətçiləri, yüksəyənəyən qarını sakitləşdirməkdən ötrü məsləhət gördülər ki, qonşu otağdakı sinyorə müraciət eləsin. Açı o, Genuyadan gələn gəmidən təzə düşmüşdü və Amerikaya yola düşməyə hazırlardı! O gəmiylə xeyli yol qət eləmişdi, okeanı üzüb keçmişdi - qərnm sualına ondan yaxşı kim cavab verə bilərdi?

Budur, səhər təzəndə (uşaqlar vəzəlyə yük-ləri qarşılaməyə, sonra də bəzi şeylər alməyə gediblər), lap səhər təzəndə, qarı hər beş dəqiqədən bir qapını açır ürkək başlıqlara dəhlişə boylanır. O qonşu otağdakı sinyorə gəddir, ondan doniz adamı yığılayıb yığılalmədiğini öyrənmək istəyir.

Qarı pncərədən döhlişə düşən səhər işğının solğun şafəqləri altında iki sra başmaq gədir. Hər qapının önündə - bir cüt başmaq. Vaxtaşırı qapılar açılır, əllər çıxır və başmaqlar bir-bir əlazar. Sıralar gediricə səyriblər. Budur, demək olər ki, başmaq qalmayıb, hamısını götürüblər - amma bir cüt başmaq hələ də qalır, özü də qonşu otağın, okeanı üzüb keçən və ona doniz adamı yığılayıb-yığılalmədiğini deyəcəyək sinyorə qarşısında.

Saat döləşür. Ona təzə işləyir. Onuz yarımsındır. On. Başmaqlar hələ də ordadır! Tarponnik ki, tarponnik. O boyda döhlişə birca cüt başmaq. Eləcə qapının ağızında qalıb, qapısa bağdır.

Dəhlişdə bu qədər həy-küy var, adamlar ora-bura vurnuxur, qapılar açılıb-bağlanr, döhliş xidmətçiləri nəso aparır, xidmətçi qalın qəçir, lif dəyənədən uğuldayır, hələ zəng səsləri... O iso hələ də yadır! Bir azdan saat on bir olacaq. Başmaqlar yerindədi. Bəli, hələ də yerindədi.

Qərnm səbri tükənir. Xidmətçi yaxınlıqdan keçir. Qarı onu çağırıb başmaqları göstərir:

-Bu nə misələdir? Gərosən o, döğrəndən yadır?

-Burdə nə var ki? - Nəkor çiyinlərinə kökir. -Yorulub. Uzaq yol gəlib. - Gedir.

Qarı hiddətlə köks ötürüb başını qapıdan keçir. Bir qədər sonra yentibdən qaynarı, narahatlığı bir də başmaqlarına baxır.

Bəli, görünür bu başmaqlar döğrəndən də uzun yol gəlib, yorulub əldən düşüb... Bir gər necə böyüküdü, qatayıldır, arxası əzildik, yəqin ayaqlarını dəyüdüyündən əzi, dabanları gedib, dərisi korlandı... Kim bilir başına nələr gəldib, gərosən döğrəndən yorulub, çox zıyıyət çəkib?

Qarı çox istəyirdi ki, astaca qonşu otağın qapısını döysün. Amma nəfsini basdı, qapını ötrü. Höycəyəndə üroyi gərir, bu uşaqlar da gəlib çıxaqç bilimilər. Yoqm donizə baxmağə gediblər, axı söz vemişdirlər.

Onsuz da donizəzəz baş əqmaç olub! Dəniş böyükü axı... Okean... Gəlib dəyəcəklər ki, hər şey yaxşıdır. Qatı onlara inanacaq? Bax, əgər qonşu otağdakı sinyor desə doniz

sakitdir, ona inanmaq olar. Sinyor bilir. Qarı sakitləşir, qulağını divara dirəyir - səs-küy yoxdur? Yox. Sakitlikdir. Bir azdan günorta olacaq. Doğrudanmı hələ də yatır?

Zəng səsi. Bu, nahara çağırış zəngidi. Bütün qapıların arxasından adamlar çıxır, dəhlizlə gedirlər, pillələrə çıxırlar, yeməxanaya düşürlər. Qarı yəni-dən qapıdan boylanır - maraqlıdı, görəsən adamlar bu başmaqları görəcəklər? Yox. Fikir verən yoxdu. Gedirlər, heç gözücü də baxmırlar. Dəhliz xidmətçisi gəlir, deyir uşaqlar qayıdıb, onu yeməxanada gözləyirlər. Qarı aşağı enir.

Otaqlarda heç kəs yoxdu. Dəhliz bəmboşdu. Sakitlikdi. Bir cüt başmaqsa hələ də bağlı qapı arxasında qalıb.

Miskin, küskün başmaqlar!

Heç kəsə lazım olmayan, boş-bekar qalan köhnə başmaqlar. Onlar öz ömrünü yaşayıb... Elə bil dil açıb yalvarır, deyirlər ki, kimsə əvvəl-axır onları burdan götürüb aparsın.

Təxminən bir saatdan sonra yeməxanada olanlar qayıdır. Qarı baxır və heyrətdən quruyub qalır. Hamı dayanır, müzakirələr başlayır. Amerikalıdı... dünən axşam gəlib... Kimsə görüb onu? O, Genuyadan gəlmişdi. Görünür, ötən gecə yuxusuz qalıb... Hə, yəqin gəmi yırgalyıb onu... O, Amerikadan gəlib, okeandan keçib... Dəniz xəstəliyindən əziyyət çəkib, kim bilir neçə gecə yuxusuz qalıb... indi də dincəlik, yəqin bütün günü yatacaq. Yox, nə danışırı-sız?! Bu səs-küydə yatmaq olar? Belə səs-küydə ha?

Başmaqlar bağlı qapı arxasında qalıb, nədənsə heç kəs onlara yaxınlaşmır, hamı yarım dairə şəklində dayanıb. Mübahisə qızıdır. Nökər inzibatçının arxasınca qaçır. O, nökeri mehmanxana sahibini çağırmağa göndərir. Onlar növbəylə qapını döyürlər. Cavab yoxdu. Qapını açmağa çalışırlar. İçəridən bağlanıb. Bir az da bərkdən döyürlər... Səs yoxdur. Buna şübhə ola bilməz. Polisə xəbər vermək lazımdır! Xoşbəxtlikdən polis bölməsi yaxınlıqdadır. Az sonra komissar gəlir, onun yanında iki jandarma, bir çilingər də var. Çilingər qapını açır. Jandarmalar adamları sakitləşdirir. Komissarla mehmanxana sahibi otağa girir.

Amerikadan gələn adam gəlişinin elə ilk gecəsində qərib yataqdaca ölüb. O, yuxuda ölüb və budur - uşaq kimi əlini yanağına qoyub qalıb. Yəqin - ürəyidir.

Sağ qalanlar, yaşamaqçün narahatlıq keçirənlərsə burda ondan bir gün artıq qala bilənlərdi - işlərini yarıda qoyub tələm-tələsik qapının ağzına, böyük məkanın balaca hücrəsinə toplaşanlar. Onların lap yanındaca kiminsə ömrü bitib.

-Bura olmaz!

Müstəntiqlə həkim otağa çəkilib. Qapının dəliyindən güzgünü görmək olur, güzgüdə çarpayı, çarpayının üstündəki meyit əks olunur - budur, görə bilərsiniz? Bu da onun üzü - ah, necə də solğundu! Əllərini yanağına qoyub... elə bil yatır... lap uşaq kimi... Kimdi görəsən? Adı necəydi onun? Heç kəs bilimir. Hamı ancaq onun Amerikadan gəldiyini bilir, vəssalam. Hara gedirdi? Kimin yanına? Bilinmir. Çamadanında, ciblərində bəzi kağız-kuğuz tapa bildilər, amma onların heç biri onun kimliyindən xəbər vermirdi. İş adamıdı... Qəribə işdi. Portfeldə 65 lirə, cüzdandan bir az xırda pul tapırlar. Jandarmalardan biri onun arxası əzilmiş, dabanı getmiş nimdaş başmaqlarını götürüb mərmər dayağın üstünə qoyur.

Adamlar yavaş-yavaş əriyib itir, kimsə yuxarı qalxır, kimsə aşağı enir, bir başqaları da küçəyə çıxıb işlərinin dalıca gedirlər.

Bircə dənizin adamı yırgalayıb yırgalamdığını öyrənmək istəyən qarıdır, qapının ağzını kəsdirib dayanan. Uşaqlar onu səsləyir, o isə eşitmir. O, ağlayır, bu adama yazığı gəlir. Adam uzun səfərdən sonra ölüb, qarı özü də az sonra elə bir səfərə çıxmalıdı!

Matəmlə əlaqədar əsas girişi bağlayırlar. Yükdəşiyənlər deyindir, xidmətçilər söyür - balaca qapıdan girib-çıxmaq narahatdır.

-Bağlıdır? Niyə ki?

-Elə ona görə. Burda - mehmanxanada ölənlər var...

Rus dilindən tərcümə edən:

Əyyub QIYAS

